

Adam Zbieranek¹

Kształtowanie się linii orzeczniczej sądów polskich w sprawach karnych z udziałem świadka anonimowego a zasada swobodnej oceny dowodowej

Streszczenie

Przedmiotem artykułu jest analiza przez pryzmat czasu roli i znaczenia instytucji świadka incognito. Autor prezentuje kształtowanie postrzegania tej instytucji na tle orzecznictwa sądów polskich z uwzględnieniem judykatów Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Podkreśla fundamentalne znaczenie zasady swobodnej oceny dowodów wyrażonej dyspozycją art. 7 k.p.k., która nie zawsze była należycie realizowana w toku postępowań z udziałem świadka anonimowego.

Słowa kluczowe

Świadek anonimowy, świadek *incognito*, prawo do rzetelnego procesu karnego, zasada swobodnej oceny dowodowej.

1. Wstęp

Chociaż zasady prawidłowego rozumowania, wskazania wiedzy oraz doświadczenia życiowego kształtujące zasadę swobodnej oceny dowodowej, powinny mieć zastosowanie do każdego przeprowadzonego w sprawie dowodu, to omawiana w niniejszym artykule zmiana linii orzeczniczej w sprawach z udziałem świadka anonimowego świadczy, że wskazania wynikające z art. 7 k.p.k. nie były zawsze prawidłowo wykonywane w tego rodzaju postępowaniach. Podkreślenia wymaga fakt, że w pierwszych latach stosowania instytucji świadka anonimowego mia-

---

¹ Adam Zbieranek, Dyrektor Biura Prokuratora Krajowego, Wiceprzewodniczący Rady Programowej Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury, Zastępca Redaktora Naczelnego miesięcznika Prokuratura i Prawo, ORCID: 0000-0002-7352-5823.

to miejsce nieuprawnione odmawianie atrybutu wiarygodności zeznaniom świadka anonimowego. W niniejszym artykule zaprezentowana została zmiana w postrzeganiu tej instytucji prawnej w orzecznictwie sądów polskich z uwzględnieniem judykatów Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, które wywarły znaczący wpływ na postrzeganie tej instytucji w polskim procesie karnym². Wprowadzona przed 27 laty instytucja świadka anonimowego początkowo traktowana była w orzecznictwie jak i doktrynie nieufnie. Zastrzeżenia co do tego rozwiązania były uzasadnione obawą zbyt głębokiej ingerencji w zasady procesu karnego, zwłaszcza w zasady bezpośredniości, jawności, kontradiktoryjności oraz prawa do obrony³. Wśród głosów krytycznych pojawiały się również takie,

² Zobacz również m.in. L. K. Paprzycki, Świadek anonimowy – standard europejski a realia postępowania karnego, *Palestra* 2002, nr 46/1–2 (529–530), s. 18–31; J. Tyłman, Instytucja świadka *incognito*, *Acta Universitatis Lodzianensis, Folia Iuridica* 65, 1997, s. 39–56; B. Kurzępa, Instytucja świadka anonimowego w polskiej procedurze karnej na tle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego, Seria Prawnicza* 2013, Zeszyt 78, Prawo 13, s. 104–114; B. Gronowska, Świadek anonimowy i świadek koronny – polskie rozwiązania prawne w kontekście europejskich standardów ochrony praw człowieka, w: *Nowe prawo karne procesowe. Zagadnienia wybrane. Księga ku czci Profesora Wiesława Daszkiewicza*, pod redakcją T. Nowaka, *Prace Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Tom III*, Poznań 1999, s. 251–264; P. Hofmański, Świadek anonimowy w procesie karnym, *Kantor Wydawniczy „Zakamycze”*, Kraków 1998; P. Wiliński, Świadek *incognito* w polskim procesie karnym, *Kantor Wydawniczy „Zakamycze”*, Kraków 2003; H. Pracki, Analiza praktyki stosowania instytucji świadka anonimowego (w kontekście obowiązujących uregulowań prawnych oraz stanowiska wypracowanego w orzecznictwie Sądu Najwyższego i Trybunału w Strasburgu), *Instytut Wymiaru Sprawiedliwości*, Warszawa 2002; H. Pracki, Instytucja świadka anonimowego w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu oraz sądów polskich, *Prokuratura i Prawo* 2003, nr 2, s. 7–20; G. Ociecek, A. Zbieranek, Instytucja świadka anonimowego. Wybrane zagadnienia, *Prokuratura i Prawo* 2021, nr 7–8, s. 97–103; A. Zbieranek, Zastosowanie instytucji świadka anonimowego w świetle badań ankietowych prokuratorów oraz asesorów prokuratury z obszaru właściwości Prokuratury Regionalnej w Katowicach, *Prokuratura i Prawo*, nr 7–8, s. 94–101; S. Lonati, Anonymous Witness Evidence before the European Court of Human Right: Is it still possible to speak of Fair Trial? *European Criminal Law Review* 2018, vol. 8, nr 1, s. 116–142; Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights, Rights to a fair trial, updated on 31 August 2022, Council of Europe/European Court of Human Rights, 2022, https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_ENG.pdf (dostęp online 13 października 2022 r.).

³ Zobacz również m.in. H. Gajewska-Kraczkowska, Świadek *incognito*: między efektywnością ścigania, a prawem do obrony, s. 95–103, *Studia Iuridica* tom 33, Węzłowe zagadnienia procedury karnej, *Księga ku czci Profesora Andrzeja Murzynowskiego*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1997; P. Wiliński, Prawo do obrony a dowód z zeznań świadka *incognito* w polskim procesie karnym, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Społeczny*, nr 4, Poznań 2003, s. 41–42.

które poddawały w wątpliwość przydatność instytucji świadka anonimowego w odniesieniu do jej użyteczności w zwalczaniu poważnej przestępczości⁴, chociaż uzasadnieniem tego rozwiązania prawnego była konieczność rozbijania zorganizowanych grup przestępczych⁵. Co więcej, w początkowej fazie jej stosowania w doktrynie zgłaszano potrzebę przeprowadzenia takich zmian legislacyjnych lub konieczność takiej wykładni, aby instytucja świadka anonimowego *de facto* nie okazała się bezużyteczną⁶.

Instytucja świadka *incognito* została wprowadzona do polskiego porządku prawnego ustawą z dnia 6 czerwca 1995 r. o zmianie Kodeksu postępowania karnego⁷ i była kilkakrotnie nowelizowana. W obecnym brzmieniu artykuł 184 k.p.k.⁸ wskazuje warunki uzależniające wydanie stosownego postanowienia przez prokuratora lub sąd o nadaniu świadkowi statusu *incognito*. Do warunków tych należy zaliczyć: uzasadnioną obawę niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia, wolności lub mienia w znacznych rozmiarach dla świadka lub osoby dla niego najbliższej. Postępowanie z udziałem świadka anonimowego toczy się w tym zakresie bez udziału stron i objęte jest tajemnicą, jako informacja o klauzuli tajności „tajne” lub „ściśle tajne”. W obowiązującym kształcie instytucja świadka anonimowego jest stosowana w celu zachowania w tajemnicy okoliczności, umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka, w tym jego danych osobowych. Powyższe rozwiązanie prawne jest możliwe do zastosowania o ile dane te nie mają znaczenia dla rozstrzygnięcia w danym postępowaniu. Choć stosowanie tej instytucji wiąże się z szeregiem problemów dotyczących m.in. zakresu utajnienia danych, podmiotowego ograniczenia w korzystaniu z tej instytucji, warunków technicznych przesłuchania, czy też sposobu ich wykorzystywania na potrzeby procesu karnego⁹, to wskutek trwającej ponad

⁴ P. Hofmański, S. Zabłocki, Świadek anonimowy – niespełnione nadzieje w: Zasady procesu karnego wobec wyzwań współczesności księga ku czci profesora Stanisława Waltosia, Wydawnictwo Prawnicze PWN, Warszawa 2000, s. 678.

⁵ Uzasadnienie do poselskiego projektu ustawy o zmianie Kodeksu Postępowania Karnego (druk nr 425 z dnia 16 maja 1994 r.).

⁶ J. Tyłman, Świadek anonimowy – instytucja kontrowersyjna (artykuł recenzyjny), s. 86, Państwo i Prawo 2001, Zeszyt 6 (664).

⁷ Ustawa o zmianie kodeksu postępowania karnego z dnia 6 lipca 1995 r. (Dz. U. z 1995 r., Nr 89, poz. 444).

⁸ Kodeks postępowania karnego z dnia 6 czerwca 1997 r. (tekst jedn. Dz. U. z 2022 r., poz. 1375).

⁹ Zobacz na ten temat m.in.: R. Tełuk, Przesłuchanie świadka anonimowego w postępowaniu przygotowawczym i przed sądem, Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury 2013, Zeszyt 4 (10), s. 55–69; P. Strykowski, Świadek *incognito* – algorytm postępowania, Prokuratura i Prawo 2015, nr 12, s. 128–164; R. Cisek, M. Myczkowski, Techniczne warunki przesłuchania świadka *incognito*, Prokuratura

ćwierćwiecze praktyki wykształciła się praktyka orzecznicza, której ewolucję zaprezentowano w niniejszym opracowaniu.

2. Zeznania świadka *incognito* w orzecznictwie sądów polskich z uwzględnieniem praktyki Europejskiego Trybunału Praw Człowieka

W orzecznictwie polskich sądów w sprawach, w których zastosowano instytucję świadka *incognito*, należy wyodrębnić dwie, charakteryzujące się całkowicie odmiennym podejściem do wartości zeznań świadka anonimowego oraz przydatności omawianego rozwiązania prawnego w polskim procesie karnym, linie orzecznicze. Na zapatrywanie polskich sądów karnych rozstrzygających sprawy z udziałem świadka anonimowego w początkowym okresie jego obowiązywania miało wpływ orzecznictwo sztrasburskie.

Wyrokiem, który wywarł znaczący wpływ na postrzeganie instytucji świadka anonimowego, w pierwszym okresie funkcjonowania tego rozwiązania prawnego, był judykat Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 14 stycznia 1999 r., sygn. II Aka 210/98¹⁰. Sąd przedstawił swój sceptyczny stosunek do tej instytucji stwierdzając, że jest ona „kontrowersyjna” i „uciążliwa” dla uczestników postępowania. Przedmiotowym orzeczeniem sąd podjął także próbę zawężenia wykorzystania przepisu art. 184 k.p.k. (ówcześnie art. 164a k.p.k.) albowiem instytucja świadka *incognito* powinna mieć zastosowanie tylko do „postępowań o poważne przestępstwa”. Jak wskazano we wstępie niniejszego opracowania kształt przepisu regulującego instytucję świadka anonimowego był kilkakrotnie nowelizowany, lecz żadna ze zmian nie dotyczyła ograniczenia ani podmiotowego ani przedmiotowego stosowania tej instytucji. Niezależnie od wyrażonych powyżej poglądów, Sąd Apelacyjny w Krakowie, który zobowiązany był do przeprowadzenia oceny dowodowej stosownie do wymagań określonych w art. 7 k.p.k. stwierdził, iż zeznania pochodzące od osoby, której nadano status świadka *incognito*, muszą zostać „potwier-

---

i Prawo 2003, nr 7–8, s. 147–156; A. Kołodziejczyk, Pokrzywdzony w charakterze świadka anonimowego, Prokuratura i Prawo 2017, nr 1, s. 60–67; P. Łobacz, Odmowa nadania statusu świadka anonimowego, Prokuratura i Prawo 2010, nr 7–8, s. 294–304; K. Borchólski, Instytucja świadka *incognito* a zwalczanie przestępczości pseudokibiców, E. Gruz, T. Tomaszewski, M. Goc (red.), Problemy Współczesnej Kryminalistyki, Warszawa 2012, s. 35–44; K. Nizioł, Przesłanki uzasadniające zastosowanie instytucji świadka *incognito*, Prokuratura i Prawo 2007, nr 10, s. 123–130.

¹⁰ Wyrok SA w Krakowie z dnia 14 stycznia 1999 r., sygn. II Aka 210/98, LEX nr 36633.

dzone innymi dowodami, aby nie były jedynym dowodem uzasadniającym skazanie”. Powyższe stwierdzenie należało zatem odczytać w ten sposób, że zeznania świadka *incognito* jeżeli są jedynym dowodem wskazującym na sprawstwo, nie są wystarczające to tego, aby sąd na ich podstawie mógł uznać winę oskarżonego. W kolejnym wyroku odnoszącym się do omawianej tematyki Sąd Najwyższy podjął próbę podmiotowego ograniczenia stosowania instytucji świadka anonimowego. W wyroku z dnia 6 maja 1999 r., sygn. IV KKN 542/98¹¹, Sąd Najwyższy stwierdził, że „tworzenie, a następnie tolerowanie w postępowaniu karnym sytuacji procesowej polegającej na wystąpieniu tej samej osoby w podwójnej roli, a więc świadka anonimowego i nieanonimowego, uznać należy za niedopuszczalne, a wręcz niedorzeczne”. Niespełna po upływie miesiąca od przywołanego powyżej orzeczenia, Sąd Najwyższy zaprezentował całkowicie odmienny pogląd na kwestie dopuszczalności podwójnej roli świadka. W wyroku z dnia 16 czerwca 1999 r., sygn. V KKN 22/99¹², Sąd Najwyższy wskazał, że wprowadzenie do procesu karnego instytucji świadka anonimowego ogranicza istotnie stosowanie zasad jawności, kontradyktoryjności i bezpośredniości, oddziałując tym samym na prawo do obrony, jednakże uregulowania prawa karnego procesowego nie wykluczają takiej sytuacji, w której zeznania w tym samym postępowaniu złożyła ta sama osoba, raz w charakterze świadka *incognito*, a raz w sposób jawny. Sąd Najwyższy zwrócił uwagę w swojej argumentacji na fakt, że przesłuchanie jawne osoby, która wcześniej złożyła zeznania z zachowaniem anonimowości nie zawsze musi prowadzić do jej identyfikacji, dlatego nie można *a priori* wykluczyć sytuacji, w której świadek *incognito* w tym samym postępowaniu będzie składał zeznania jawnie. Co niezwykle istotne, Sąd Najwyższy stwierdził również, że przeprowadzone w toku postępowania dowody, w tym złożone przez świadka występującego w „podwójnej” roli zeznania, podlegają takiej samej ocenie jak inne dowody przeprowadzone w toku procesu. Kryterium oceny zeznań świadka, niezależnie od ich charakteru (w sposób jawny lub anonimowy) są zasady prawidłowego rozumowania, wskazań wiedzy i doświadczenia życiowego.

Przełomowym judykatem odnoszącym się do procesowego wykorzystania instytucji świadka anonimowego oraz oceny wiarygodności zeznań był

¹¹ Wyrok SN z dnia 6 maja 1999 r., sygn. IV KKN 542/98, LEX nr 38436.

¹² Wyrok SN z dnia 16 czerwca 1999 r., sygn. V KKN 22/99, LEX nr 37470.

wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 listopada 1999 r., sygn. II KKN 295/98¹³. W wyroku Sąd Najwyższy stwierdził, że „treść art. 6 ust. 1 w zw. z art. 6 ust. 3 lit. d Konwencji, określająca zasady rzetelnego procesu, w wyniku przeprowadzenia którego ustalone może być sprawstwo przestępstwa, oraz wykładnia tych norm dokonana w orzecznictwie Trybunału prowadzi do wniosku, że dowód z zeznań świadka anonimowego nie może być nie tylko wyłącznym (jedynym), ale także dominującym dowodem świadczącym o sprawstwie określonej osoby, co oznacza, że wśród pozostałych dowodów przeprowadzonych w sprawie musi być także taki, który bezpośrednio wskazuje na sprawstwo tej osoby”. Zaprezentowana konstatacja Sądu Najwyższego podzielała dotychczasowe, nieprawidłowe zapamiętanie w przedmiocie sądowej oceny wartości dowodowej zeznań świadka *incognito*, odstępując od realizacji postulatów wyrażonych w zasadzie swobodnej oceny dowodowej. Z omawianego orzeczenia Sądu Najwyższego można było wyprowadzić wniosek, że zasada *testis unus testis nullus* przestała obowiązywać, jeżeli dotyczyła świadka anonimowego. W uzasadnieniu tego rozstrzygnięcia Sąd Najwyższy stwierdził, że podniesiony w kasacji zarzut obrony kwestionujący wiarygodność świadka *incognito* jest zasadny, albowiem co do jednego z czynów ustalenia organu procesowego opierają się wyłącznie na dowodzie z zeznań świadka *incognito*. Podkreślenia wymaga, że Sąd Najwyższy powołał się na orzeczenia sztrasburskie dodając, iż dowód z zeznań świadka *incognito* w poglądach judykatury Europejskiego Trybunału Praw Człowieka jawi się jako dowód nierzetelny. Sąd Najwyższy podejmując przedmiotowe stanowisko przywoływał na jego poparcie m.in. rozstrzygnięcia Europejskiego Trybunału Praw Człowiek w sprawach Unterpertinger przeciwko Austrii¹⁴, Kostovski przeciwko Holandii¹⁵, Windisch przeciwko Austrii¹⁶, Saidi przeciwko Francji¹⁷, Doorson przeciwko Holandii¹⁸ oraz Van Me-

---

¹³ Wyrok SN z dnia 9 listopada 1999 r., sygn. II KKN 295/98, LEX nr 38807. Zobacz również głosę P. Hofmańskiego, *Palestra* 2000, 2–3, s. 211–222 oraz P. Wilińskiego, *Palestra* 2001, nr 7–8, s. 221–229.

¹⁴ Wyrok ETPCZ z dnia 24 listopada 1986 r. w sprawie Unterpertinger przeciwko Austrii (skarga nr 9120/80), Legalis nr 135616.

¹⁵ Wyrok ETPCZ z dnia 20 listopada 1989 r. w sprawie Kostovski przeciwko Holandii (skarga nr 11454/85), Legalis nr 135647.

¹⁶ Wyrok ETPCZ z dnia 27 września 1999 r. w sprawie Windisch przeciwko Austrii (skarga nr 12489/86), Legalis nr 135466.

¹⁷ Wyrok ETPCZ z dnia 20 września 1993 r. w sprawie Saidi przeciwko Francji (skarga nr 14647/89), Legalis nr 135581.

¹⁸ Wyrok ETPCZ z dnia 26 marca 1996 r. w sprawie Doorson przeciwko Holandii (skarga nr 20524/92), Legalis nr 1441892.

chelen i inni przeciwko Holandii¹⁹. Podsumowując zaprezentowane orzeczenia dodał, że „w ten sposób zarysowała się wyraźna linia orzecznictwa Trybunału, który konsekwentnie stoi na stanowisku, iż zeznania świadka anonimowego nie tylko nie mogą być wyłącznym, ale nawet dominującym dowodem stanowiącym podstawę ustalenia sprawstwa oskarżonego. Co więcej, w ostatnim z opublikowanych orzeczeń – Van Mechelen – Trybunał stanowczo stwierdził, że poza świadkiem anonimowym, musi być inny dowód, pozwalający zidentyfikować oskarżonego jako sprawcę przestępstwa”. Do omawianego wyroku w zakresie odnoszącym się do skutków procesowych sprawstwa oskarżonego i odmowy przyznania waloru wiarygodności zeznaniom świadka anonimowego, zdanie odrębne złożyli sędziowie L. K. Paprzycki oraz E. Sadzik, którzy stwierdzili, że uniewinnienie oskarżonego jest wynikiem błędnej wykładni art. 6 ust. 1 w zw. z ust. 3 lit. d Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 1950 r. L. K. Paprzycki i E. Sadzik podkreślili, że nie do Trybunału w Strasburgu, lecz do sądów krajowych i prawa krajowego należy kwestia dopuszczalności oraz ocen dowodów, a Europejski Trybunał Praw Człowieka oceniając prawo do rzetelnego procesu bierze pod uwagę całość postępowania prowadzonego przed sądem krajowym, w tym sposób procedowania. Dalej L. K. Paprzycki i E. Sadzik podnieśli, że „wobec tego, także co do dowodu z zeznań świadka anonimowego, orzecznictwo Trybunału Strasburskiego formułuje jedynie standard na użytek rzetelnego procesu karnego, stanowiąc (...), że z unormowania art. 6 ust. 1 w zw. z ust. 3 lit. d Konwencji Europejskiej wynika, iż ustalenie sprawstwa określonej osoby nie może opierać się wyłącznie, albo w dominującym (decydującym) zakresie, na zeznaniach świadka anonimowego, gdyż o takim ustaleniu zdecydować może tylko całokształt okoliczności konkretnej sprawy”. Ocena przyjęta przez sędziów zgłaszających *votum separatum* odwróciła wcześniejsze przekonania judykatury w zakresie oceny zeznań świadka anonimowego i przywróciła zasadzie swobodnej oceny dowodowej należyte jej miejsce w sprawach z udziałem świadka anonimowego. Pogląd L. K. Paprzyckiego i E. Sadzik był głosem rozsądku i odejściem od nieuprawnionego kwestionowania wiarygodności instytucji świadka *incognito*, która miała stać się gwarancją bezpieczeństwa dla zagrożonych świadków. W świetle poglądu L.K. Paprzyckiego i E. Sadzik depozycje świadka anonimowego mogły być nawet jedynym dowodem wskazującym na sprawstwo, o ile jego ocena była dokonana zgodnie z zasadą swobodnej oceny do-

¹⁹ Wyrok ETPCZ z dnia 23 kwietnia 1997 r. w sprawie Van Mechelen i inni przeciwko Holandii (skarga nr 21363/93), Legalis nr 1441818.

wodów, uwzględniającą wszystkie dowody przeprowadzone z najwyższą starannością, co pozwoliło na ustalenie stanu faktycznego. Jak wynika z *votum separatum* „Jest bowiem oczywiste, że skoro Konwencja Europejska i orzecznictwo Trybunału dopuszcza dowód z zeznań świadka anonimowego, to standardy wykorzystywania w procesie karnym tego dowodu nie mogą prowadzić do jego eliminacji. Tak stałoby się w wypadku, gdyby dowód tego rodzaju uznać tylko za dowód pomocniczy, czy uzupełniający, gdy w sprawie jednocześnie istnieje inny dowód, który jest wystarczający dla ustalenia sprawstwa określonej osoby. W takiej jednak sytuacji, w istocie, dowód z zeznań świadka anonimowego nie byłby konieczny dla skazania określonej osoby za konkretne przestępstwo. Wtedy byłby on po prostu zbędny, gdyż można by się bez niego obyć. Nie tak kwestia ta jest ujęta w orzecznictwie Trybunału Strasburskiego”.

Dla potwierdzenia słuszności tez zawartych w *votum separatum* celowe jest przybliżenie rzeczywistych powodów oceny zeznań świadków anonimowych dokonanej przez Europejski Trybunał Praw Człowieka w trzech z przywołanych przez Sąd Najwyższy orzeczeń. W sprawie Windisch przeciwko Austrii, świadkowie anonimowi składali zeznania jedynie przed funkcjonariuszami policji, którzy na tę okoliczność składali zeznania przed sądem. Doszło zatem do sytuacji, w której sąd nie przesłuchiwał świadków anonimowych. Warto zaznaczyć, że sąd nie znał również tożsamości tych świadków, ponieważ funkcjonariusze policji, którzy przesłuchiwali świadków anonimowych, nie zostali zwolnieni przez właściwych przełożonych z obowiązku zachowania w tajemnicy ich danych. Sytuacja procesowa i możliwość ich oceny dowodowej była zatem diametralnie różna w sprawie świadka anonimowego, w której wypowiedział się Sąd Najwyższy oraz świadków anonimowych w opisywanej sprawie Windisch przeciwko Austrii. Powierzchnowe odwołanie się do tego wyroku ETPCZ spowodowało, że Sąd Najwyższy zeznania świadka anonimowego niesłusznie uznał za nie w pełni wartościowe. Kolejnym przykładem błędnego odwołania się do praktyki Trybunału w Strasburgu w zakresie oceny zeznań świadka anonimowego było przywołanie wyroku Unterpertinger przeciwko Austrii. W toku tej sprawy podstawą skazania A. Unterpertingera były m.in. złożone na policji zeznania żony oraz pasierbicy oskarżonego, które przed sądem odmówiły ich składania, a mimo to sąd oparł skazanie w przeważającej mierze na ich relacjach. W skardze skierowanej do ETPCZ A. Unterpertinger zarzucił, że podstawą skazania były wyłącznie zeznania złożone przed policją, których nie miał możliwości kwestionować. Co więcej, w toku postępowania odwoławczego Sąd Apelacyjny w Innsbrucku odmówił dopuszczenia dowodów,

które oskarżony starał się przedstawić w celu poddania w wątpliwość wiarygodności zeznań tych świadków. Wreszcie w przypadku kolejnej z powoływanych przed Sądem Najwyższym sprawy, mianowicie Kostowski przeciwko Holandii, Europejski Trybunał Praw Człowieka stwierdził naruszenie prawa do rzetelnego procesu karnego albowiem również w tej sprawie podstawą skazania były zeznania świadka anonimowego, któremu oskarżony nie mógł zadawać pytań. Ponadto żaden z uczestniczących w tej sprawie świadków anonimowych nie został przesłuchany przez sąd. Jeden ze świadków *incognito* został przesłuchany przez policję, a drugi przez sędziego śledczego (który zresztą nie znał tożsamości świadka). Warto podkreślić, że w przesłuchaniach przed funkcjonariuszem policji i sędzią śledczym nie uczestniczył ani oskarżony ani obrońca. Analizując powyżej rozpoznawane przed ETPCZ sprawy nie sposób nie zauważyć, iż stosowane w polskim procesie karnym przepisy dotyczące świadka anonimowego w znacznie szerszy sposób pozwalały obrońcom i oskarżonym przeprowadzić weryfikację zeznań świadka *incognito* i gwarantowały poszanowanie prawa do rzetelnego procesu karnego.

Po zapadłym przed Sądem Najwyższym wyroku z dnia 9 listopada 1999 r., kolejną sprawą, w której przeprowadzono dowód z zeznań świadka anonimowego rozpoznawano przed Sądem Apelacyjnym w Lublinie. Lubelski sąd w judykacie z dnia 21 stycznia 2000 r., sygn. II Aka 161/99²⁰, nie podzielił wcześniejszej linii orzeczniczej zapoczątkowanej wyrokiem Sądu Apelacyjnego w Krakowie. Sąd Apelacyjny w Lublinie stwierdził natomiast, że rozwiązanie prawne polegające na przyznaniu świadkowi statusu *incognito* należy stosować powściągliwie, albowiem instytucja ta powoduje ograniczenia dla zasad procesu karnego oraz uwzględniać wypracowane przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka standardy rzetelnego procesu. Należy przy tym podkreślić, że stosownie do art. 6 Konwencji²¹ kształtującego uprawnienie do rzetelnego procesu karnego, każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd a postępowanie przed sądem co do zasady jest jawne. Każdy oskarżony o popełnienie czynu zagrożonego karą ma co najmniej prawo do: a) niezwłocznego otrzymania szczegółowej informacji w języku dla niego zrozumiałym o istocie i przyczynie skierowanego przeciwko niemu oskarżenia; b) posiadania odpowiedniego czasu i możliwości do przygotowania obrony; c) bronięcia się osobiście lub przy pomocy ustanowionego przez

²⁰ Wyrok SA w Lublinie z 21 stycznia 2000 r., sygn. II AKa 161/99, LEX nr 42882.

²¹ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z dnia 4 listopada 1950 r. (Dz. U. z 1993 r., Nr 61, poz. 284)

siebie obrońcy, a jeśli nie ma wystarczających środków na pokrycie kosztów obrony – do bezpłatnego korzystania z pomocy obrońcy wyznaczonego z urzędu, gdy wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości; d) przesłuchania lub spowodowania przesłuchania świadków oskarżenia oraz żądania obecności i przesłuchania świadków obrony na takich samych warunkach jak świadków oskarżenia; e) korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza, jeżeli nie rozumie lub nie mówi językiem używanym w sądzie.

Pierwszym orzeczeniem, w którym Sąd Najwyższy, zmienił wcześniej przyjętą linię orzeczniczą w sprawie oceny zeznań świadka anonimowego, było postanowienie z dnia 7 marca 2001 r., sygn. IV KKN 617/00²². W tym orzeczeniu Sąd Najwyższy stwierdził, że depozycje świadka *incognito* podlegają takim samym rygorom dowodowym, jak wszystkie inne dowody, a ocena i przyznanie bądź odmowa przyznania waloru wiarygodności świadkowi anonimowemu następuje w oparciu o zasadę swobodnej oceny dowodowej. Jak wynika z uzasadnienia tego postanowienia „Dopuszczenie w procesie karnym dowodu z zeznań świadka anonimowego oznacza, że dowód ten (przeprowadzony zgodnie ze standardem określonym w art. 6 ust. 1 i 3 lit. d Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności), jak każdy inny dowód ujawniony w postępowaniu podlega swobodnej ocenie, której zasady nie sprzeciwiają się ustaleniu sprawstwa oskarżonego także wówczas, gdy dowód ze źródła anonimowego jest w sprawie jedynym dowodem bezpośrednim albo też poszlaką, które logicznie zamykają łańcuch kolejnych, występujących w materiale dowodowym poszlak, w sposób, który jednoznacznie wskazuje na fakt główny”. Dalej Sąd Najwyższy wskazuje że „obowiązek uwzględnienia w wydanym orzeczeniu wszystkich dowodów i okoliczności ujawnionych w przewidziany procesowo sposób (art. 410 k.p.k.) i dokonania ich oceny stosowanie do wymogów art. 4, 5 § 2 i 7 k.p.k. wyklucza zatem przyjęcie wstępnego założenia, że jakiś dowód *a priori* ze z góry przyjętego powodu mógłby zostać odrzucony, czy też zdyskwalifikowany jako podstawa dokonywanych – w jakimkolwiek zakresie – ustaleń faktycznych. Takie zaś niebezpieczeństwo rysuje się w razie powierzchownego potraktowania wskazań Trybunału Strasburskiego [...], iż dowód z zeznań świadka anonimowego nie może być ani wyłączną, ani dominującą podstawą ustaleń o sprawstwie oskarżonego”. W kolejnym wyroku odnoszącym się do problematyki oceny zeznań świadka anonimowego Sąd Apelacyjny w Krakowie w wyroku z dnia 21

---

²² Postanowienie SN z dnia 7 marca 2001 r., sygn. IV KKN 617/00, LEX nr 47619.

marca 2001 r., sygn. II AKa 28/01²³ przyznał, że relacje złożone w toku postępowania przez świadka *incognito* powinny być „kontrolowane”, a zatem powinny podlegać weryfikacji. Co ciekawe, sąd stwierdził, że ważne jest, aby „część istotnych ustaleń faktycznych opierała się także na dowodach przeprowadzonych jawnie”. Stanowisko wyrażone w *votum separatum* do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 9 listopada 1999 r., znalazło aprobatę w późniejszej praktyce sądów, kładąc w nich akcent na konieczność przestrzegania art. 184 k.p.k. w powiązaniu z art. 6 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Z uwagi na niekwestionowany wpływ instytucji świadka anonimowego na gwarancje oskarżonego oraz konieczność respektowania prawa do rzetelnego procesu karnego, sądy w kolejnych sprawach z udziałem świadka *incognito* zwracały szczególną uwagę na to, że przy ocenie jego zeznań niezbędne jest ponadstandardowe rozważanie całokształtu okoliczności sprawy. Powyższe jest podyktowane koniecznością zrównoważenia ograniczonych uprawnień procesowych oskarżonego jakie wynikają z omawianej instytucji. Wyraz takiemu zapatrywaniu dał Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 10 grudnia 2001 r., sygn. IV KKN 229/01²⁴, stwierdzając, że obowiązkiem organu procesowego jest zapewnienie oskarżonemu oraz reprezentującemu go obrońcy możliwości weryfikacji zeznań złożonych przez świadka *incognito*, co wyraża się w zapewnieniu stronom możliwości zadawania pytań. W podobnym tonie wypowiedział się Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 22 lutego 2002 r., sygn. V KKN 416/99²⁵, w którym wskazał, że utrudnienia dla oskarżonego związane z odejściem od pełnego realizowania niektórych zasad procesu karnego, wymuszają na decydencie procesowym przeprowadzenie oceny z zeznań świadka anonimowego, opartej o wyjątkowo rzetelną analizę uzyskanych w postępowaniu dowodów. Przywołane orzeczenie nie poddaje już w wątpliwość wartości dowodowej zeznań uzyskanych w sposób anonimowy, lecz podkreśla konieczność przeprowadzenia wszystkich dowodów w sposób jednakowy. Natomiast w postanowieniu z dnia 28 marca 2002 r., sygn. III KKN 328/99²⁶ Sąd Najwyższy podkreślił, że rzetelny proces przejawiający się m.in. w uprawnieniu oskarżonego i jego obrońcy do przesłuchiwania świadka *incognito* przez oskarżonego, nie może być stosowany jako środek do celu, jakim jest ujawnienie tożsamości świadka. Kolejny judykat Sądu Najwyższego z dnia 23 września 2004 r., sygn.

²³ Wyrok SA w Krakowie z dnia 21 marca 2001 r., sygn. II AKa 28/01, LEX nr 48388.

²⁴ Wyrok SN z dnia 10 grudnia 2001 r., sygn. IV KKN 229/01, LEX nr 50496.

²⁵ Wyrok SN z dnia 22 lutego 2002 r., sygn. V KKN 416/99, LEX nr 437424.

²⁶ Postanowienie SN z dnia 28 marca 2002 r., sygn. III KKN 328/99, LEX nr 53349.

II KK 132/04²⁷ nie tylko odnosi się do konieczności uwzględnienia standardu rzetelnego procesu karnego w sprawach z udziałem świadka *incognito* przy ocenie wiarygodności jego zeznań, ale także wskazuje, że naruszenie zasad procesowych (których stosowanie ograniczone jest poprzez instytucję świadka anonimowego) ponad konieczne minimum będzie skutkowało rażącym naruszeniem prawa procesowego, które w tego rodzaju postępowaniach może mieć istotny wpływ na treść decyzji procesowej. Podobne zapatrywania sądów polskich w kwestii oceny wiarygodności zeznań świadków *incognito* znajdowały się w późniejszych orzeczeniach, w których nie podejmowano już próby dyskredytowania zeznań wyłącznie z uwagi na fakt, że były składane przez świadka anonimowego. Dla przykładu Sąd Apelacyjny w Białymstoku w uzasadnieniu wyroku z dnia 16 września 2014 r., sygn. II AKa 139/14²⁸ wskazał, że „artykuł 6 ust. 1 EKPC nie zabrania korzystania z dowodu z zeznań świadka anonimowego, gdyż przepis ten w ogóle nie określa zasad dopuszczalności dowodów”. Podobnie kwestię zeznań świadka anonimowego ocenił Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 9 lipca 2015 r., sygn. III KK 39/15²⁹, wskazując, że „dopuszczalne jest oparcie skazania na dowodzie z zeznań świadka anonimowego także wtedy, gdy dowód ten jest jedynym bezpośrednim dowodem wskazującym na sprawstwo określonej osoby, mimo niemożności przeprowadzenia tego dowodu w postępowaniu sądowym z uwagi na brak możliwości dotarcia obecnie do tego świadka, jeżeli tylko podjęto starania dla ustalenia jego aktualnego miejsca pobytu i doręczenia mu wezwania, które jednak okazały się nieskuteczne, gdy inne, pośrednie dowody, potwierdzają zeznania świadka anonimowego, choćby we fragmentach, i czynią je przez to wiarygodnymi, a oskarżony miał możliwość podważenia tej wiarygodności”. W postanowieniu z dnia 22 września 2016 r., sygn. III 144/16³⁰ Sąd Najwyższy stwierdził, że „Danie wiary jedynym dowodom i odmówienie jej innym nie oznacza istnienia wątpliwości, o których mowa w art. 5 § 2 k.p.k., nawet wówczas, gdy dowodem przyjętym za podstawę ustaleń faktycznych są zeznania świadka anonimowego”.

Praktyki polskich sądów w odniesieniu do omawianej tematyki nie można oderwać od zapadających w dalszym ciągu na tle instytucji świadka anonimowego orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Czł-

---

²⁷ Wyrok SN z dnia 23 września 2004 r., sygn. II KK 132/04, LEX nr 126695.

²⁸ Wyrok SA w Białymstoku z dnia 26 września 2014 r., sygn. II AKa 139/14, LEX nr 1532568.

²⁹ Postanowienie SN z dnia 9 lipca 2015 r., sygn. III KK 39/15, LEX nr 1813407 wraz z glosą R. A. Stefańskiego, OSP 2016/3, s. 298–416.

³⁰ Postanowienie SN z dnia 22 września 2016 r., sygn. III KK 144/16, LEX nr 2135369.

wieka. W tym względzie warto przywołać następujące orzeczenia. W wyroku Tall przeciwko Estonii z dnia 22 listopada 2005 r., skarga nr 13249/02³¹, Trybunał wskazał, że co do zasady, dowody powinny zostać przeprowadzone na jawnej rozprawie, przy wykorzystaniu zasady kontradiktoryjności. Nie jest natomiast niezgodne wykorzystanie relacji świadków złożonych na etapie przedsądowym, o ile oskarżony (oraz jego obrońca) mieli stworzoną możliwość weryfikacji składanych zeznań przez świadka. Do naruszenia zasad rzetelnego procesu karnego dojdzie wówczas, gdy zeznania świadka anonimowego stanowiące podstawę skazania, nie mogły zostać zweryfikowane w toku procesu karnego, tj. gdy oskarżony lub jego obrońca byli pozbawieni możliwości zadawania świadkowi pytań. W sprawie Taxquet przeciwko Belgii z dnia 13 stycznia 2009 r., skarga nr 926/05³², Europejski Trybunał Praw Człowieka w 2009 r. wskazał, że w opisywanej sprawie doszło do naruszeń Konwencji z art. 6 ust. 1 i ust. 3 lit. d) w takim zakresie, w jakim oskarżony nie miał na żadnym etapie postępowania możliwości przesłuchania lub spowodowania przesłuchania świadka anonimowego, którego zeznania rozstrzygnęły o skazaniu skarżącego. Dla oceny wartości dowodowej zeznań świadka anonimowego w odniesieniu do przestrzegania prawa do rzetelnego procesu w sprawach karnych kapitalne znaczenie ma wydana decyzja ETPCZ w sprawie Ellis, Simms, Martin przeciwko Wielkiej Brytanii z dnia 10 kwietnia 2012 r., skarga nr 46099/06³³, w której Trybunał stwierdził, że w postępowaniu, w którym świadkowie anonimowi złożyli zeznania należy:

- 1) zbadać czy przyznanie świadkowi anonimowości było uzasadnione, czy istniały uzasadnione obiektywne powody przyznania świadkowi waloru anonimowości;
- 2) ustalić czy istniała możliwość weryfikowania zeznań świadka *incognito*, a jeśli tak, to w jaki sposób była realizowana. Warto zaznaczyć, że inaczej należy ocenić sytuację kiedy świadek anonimowy jest przesłuchiwany przed sądem przy udziale stron procesowych, a inaczej kiedy świadek anonimowy składa zeznania przed funkcjonariuszem policji, bez obecności stron. Przy ocenie czy doszło do naruszenia prawa do rzetelnego procesu zawsze należy oceniać zeznania świadka anonimowego w uwzględnieniu całokształtu sprawy;

³¹ Wyrok ETPCZ z dnia 22 listopada 2005 r. w sprawie Tall przeciwko Estonii (skarga nr 13249/02), Legalis nr 125032.

³² Wyrok ETPCZ z dnia 13 stycznia 2009 r. w sprawie Taxquet przeciwko Belgii (skarga nr 926/05), Legalis nr 129412.

³³ Decyzja ETPCZ z dnia 10 kwietnia 2012 r. w sprawie Ellis, Simms, Martin przeciwko Wielkiej Brytanii, (skarga nr 46099/06), Legalis nr 463700.

3) poddać takie postępowanie jak najbardziej skrupulatnej kontroli, zwłaszcza, jeżeli zeznania świadka *incognito* stanowią jedyną lub decydującą podstawę rozstrzygnięcia.

W kolejnej sprawie odnoszącej się do wykorzystania instytucji świadka anonimowego Trybunał w sprawie Balta i Demir przeciwko Turcji z dnia 23 czerwca 2015 r., skarga nr 48628/12³⁴, stwierdził, iż doszło do naruszenia prawa do rzetelnego procesu, stosownie do art. 6 ust. 1 w związku z art. 6 ust. 3 lit. d) albowiem świadek anonimowy został przesłuchany w sposób niejawnny bez udziału oskarżonego oraz jego obrońcy, a wniosek o jego ponowne przesłuchanie został bez uzasadnienia odrzucony.

W najnowszym dorobku ETPCZ w sprawach prowadzonych z udziałem świadka anonimowego szczególną uwagę należy zwrócić na decyzję w sprawie Krupowicz i Rynkiewicz przeciw Polsce z dnia 22 marca 2022 r., skarga nr 13248/13³⁵, w której Trybunał stwierdził, że zastosowana w sprawie instytucja świadka anonimowego nie naruszyła prawa oskarżonego do rzetelnego procesu uznając, iż skarga jest w sposób oczywisty nieuzasadniona i oddalił ją na podstawie art. 35 ust. 3 lit. a i 4 Konwencji. W przywołanej sprawie Krupowicz i Rynkiewicz przeciw Polsce Trybunał stwierdził, że powód przyznania świadkowi anonimowości został obiektywnie uzasadniony i poparty konkretnymi faktami, a stan ten trwał przez całe postępowanie. Decyzja o przyznaniu statusu świadka anonimowego była przedmiotem kontroli sądowej, a w toku postępowania weryfikowano także, czy środki ochrony anonimowości były adekwatne do stopnia zagrożenia. Kolejnym elementem przemawiającym za uznaniem, że w sprawie zostało zachowane prawo do rzetelnego procesu był fakt, iż oskarżeni mogli przesłuchać świadków oraz zapoznać się z protokołami złożonych przez nich zeznań z wyjątkiem tych części, które mogły doprowadzić do ujawnienia tożsamości świadka anonimowego. Nie bez znaczenia zdaniem Trybunału w kontekście ewentualnego naruszenia art. 6 EKPCz pozostaje okoliczność, że sądy krajowe ze szczególną wnikliwością zapoznawały się z zeznaniami świadka anonimowego weryfikując je z pozostałymi zgromadzonymi dowodami, a oskarżeni przez cały proces reprezentowani byli przez obrońców.

---

³⁴ Wyrok ETPCZ z dnia 23 czerwca 2015 r. w sprawie Balta i Demir przeciwko Turcji, (skarga nr 48628/12), Legalis nr 1281544. Zobacz również omówienie K. W a r e c k a, Strasburg: świadek anonimowy nie bez ograniczeń. Balta i Demir przeciwko Turcji – wyrok ETPCZ z dnia 23 czerwca 2015 r., skarga nr 48628/12, LEX el. 2015.

³⁵ Decyzja ETPCZ z dnia 22 marca 2022 r. w sprawie Krupowicz i Rynkiewicz przeciwko Polsce, (skarga nr 13248/13), LEX nr 3337624.

3. Ocena dowodowa zeznań świadka anonimowego

Odbiór zeznań świadka przez organ procesowy zależy nie tylko od tego w jaki sposób świadek przedstawi zaobserwowane bezpośrednio przez siebie zdarzenie lub zrelacjonuje uzyskaną choćby pośrednio wiedzę na temat zdarzenia, nawet gdyby wiedza ta była jedynie wyrwykowa. Kształtowanie zeznań u świadka zależy bowiem od tego, w jaki sposób spostrzegł dane wydarzenie, jak je zapamiętał oraz od tego jak je odtworzył przed organem procesowym. Nie ulega wątpliwości, że na każdym z tych etapów formowania się zeznania, na świadka oddziałuje szereg czynników, tak zależnych od niego jak i takich, na które jest on pozbawiony wpływu. Niezależnie od procesów pamięciowych zachodzących w psychice świadka, na ocenę wartości jego zeznań wpływ ma funkcjonowanie u decydentów procesowych, sędziów, prokuratorów, określonych mechanizmów, którymi posługują się do oceny składanych przez świadków depozycji³⁶. Ocena zeznań świadka będzie trudniejsza jeżeli mamy do czynienia ze świadkiem anonimowym, albowiem nie można przeprowadzić z nim konfrontacji, nie można odczytać mowy jego ciała, czy też uzyskać od niego odpowiedzi na każde pytanie, jeżeli może prowadzić to do jego zdemaskowania. Gwarancje przyznane świadkowi *incognito* niewątpliwie wpływają negatywnie na możliwość weryfikacji rzetelności jego zeznań. Stwierdzić należy, że poczucie bezpieczeństwa świadka pozytywnie wpływa na złożenie przez niego zeznań. Zminimalizowanie zagrożenia dla świadka poprzez zapewnienie mu anonimowości wpływa nie tylko na jakość złożonej relacji, lecz wręcz na podjęcie decyzji o złożeniu zeznań. Ograniczenia realizacji zasad prawnych wpływające na uprawnienia stron, nie przekreślają jednakże sądowej kompetencji do prawidłowej, rzetelnej i pełnej oceny zeznań takiego świadka. „Ocena wiarygodności dowodów, w szczególności stanowiących praktycznie jedyny dowód obciążający, należy dokonywać w ich całokształcie, a ocena taka nabiera szczególnego znaczenia w sprawach takich, w których ustalenia faktyczne dotyczące odpowiedzialności karnej oparte zostają na dowodach, którym sam oskarżony, realizując swoją linię obrony, zaprzecza”³⁷. Prawidłowo skonstruowane przepisy regulujące instytucję świadka *incognito* powinny zapewniać mu poczucie bezpieczeństwa skutkujące złożeniem przez niego szczerych zeznań, a jednocześnie w jak naj-

³⁶ M. Maciejewski, Reguły sędziowskiej oceny wiarygodności zeznań świadków, s. 176–211, (w:) B. W. Wojciechowski (red.), Psychologiczne uwarunkowania i ocena wartości dowodowej zeznań świadków. Wybrane zagadnienia, Difin, Warszawa 2015.

³⁷ Wyrok SN z dnia 11 sierpnia 2021 r., sygn. II KK 24/20, LEX nr 3398292.

mniejszym stopniu ograniczać możliwości weryfikacji przez uczestników procesu. Ograniczenie stosowania zasady bezpośredniości, jawności, kontrydiktoryjności i prawa do obrony znajduje usprawiedliwienie w dążeniu do poczynienia prawdziwych ustaleń faktycznych, zgodnie z zasadą prawdy materialnej.

W zakresie oceny dowodowej zeznań świadka anonimowego analiza przytoczonych powyżej orzeczeń sądów polskich oraz Europejskiego Trybunału Praw Człowieka prowadzi do sformułowania następujących tez:

- 1) Osobowe źródła dowodowe we współczesnym procesie karnym, pomimo stałego, znaczącego rozwoju nauk sądowych, w dalszym ciągu pozostają głównym źródłem informacji, na podstawie których możliwe jest czynienie w toku postępowania prawidłowych ustaleń faktycznych.
- 2) Dla rzetelności procesu i czynionych w jego toku ustaleń faktycznych kluczowa jest wnikliwa ocena zeznań świadków. Dlatego tak ważne jest dążenie do zapewnienia udziału w procesie świadków, którzy bez gwarancji oferowanych w ramach instytucji utajnienia danych pozwalających na ich identyfikację, z powodu obawy przed sprawcą przestępstwa odmówiliby przekazania swojej relacji o zdarzeniu organom procesowym.
- 3) Jednocześnie ograniczenie możliwości oskarżonego i obrony do weryfikacji zeznań składanych przez świadka anonimowego oraz przedstawionej przez niego wersji wydarzeń nakładają na organ prowadzący postępowanie obowiązek dochowania szczególnej staranności w zakresie oceny jego zeznań.
- 4) Przy ocenie zarzutu naruszenia prawa do rzetelnego procesu karnego, stosownie do art. 6 EKPCz, należy wziąć pod uwagę:
  - czy oskarżony lub jego obrońca miał możliwość spowodowania przesłuchania świadka anonimowego (na przykład w sytuacji, gdy na okoliczność zdarzenia nie są przesłuchiwanymi świadkowie anonimowi, lecz funkcjonariusze organów ścigania, którzy uzyskali od tych świadków informację o zdarzeniu),
  - czy oskarżony lub jego obrońca miał możliwość uczestniczenia w przesłuchaniu świadka anonimowego,
  - czy oskarżony lub jego obrońca miał możliwość zaskarżania decyzji o ustanowieniu świadka anonimowego, ewentualnie innych decyzji procesowych opartych na tym dowodzie,
  - czy oskarżony miał obrońcę lub miał możliwość jego ustanowienia,
  - czy oskarżony lub jego obrońca miał możliwość zapoznania się z aktami sprawy, w tym protokołami zeznań świadka anonimowego,

- czy sąd przesłuchiwał świadka anonimowego, czy tylko wykorzystano zeznania złożone w postępowaniu przygotowawczym, a jeżeli tak to z jakiego powodu,
- czy zeznania świadka anonimowego zostały w sposób szczególnie wnikliwy zbadane, zgodnie z zasadą swobodnej oceny dowodowej, w odniesieniu do całokształtu sprawy, zwłaszcza jeżeli były decydujące lub wyłączne dla skazania, pamiętając, że w polskim systemie prawnym nie obowiązuje zasada formalnej teorii dowodowej.

4. Zakończenie

Przeprowadzona powyżej analiza orzecznictwa sądów polskich, a także wybranych judykatów oraz decyzji Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, prowadzi do wniosku, że przepisy regulujące instytucję świadka anonimowego w polskim procesie karnym spełniają wymagania Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w tej kategorii źródeł dowodowych w zakresie zapewnienia oskarżonemu prawa do rzetelnego procesu. Do najważniejszych z tego punktu widzenia należą uprawnienia do zakwestionowania przez oskarżonego oraz jego obrońcę decyzji o ustanowieniu w sprawie świadka anonimowego, które przysługuje zarówno w toku postępowania przygotowawczego jak i w przypadku ustanowienia świadka *incognito* przez sąd (art. 184 § 5 k.p.k.) oraz udział oskarżonego i jego obrońcy w przesłuchaniu świadka anonimowego (art. 184 § 3 k.p.k.). Zawarte w polskiej procedurze karnej uregulowania dotyczące świadka anonimowego stanowią wystarczającą gwarancję dla zapewnienia oskarżonemu prawa do rzetelnego procesu karnego. Kluczowa jest natomiast ocena zeznań świadka anonimowego zgodnie z zasadą swobodnej oceny dowodowej, uwzględniającą dowody przemawiające zarówno przeciwko, jak i za przedstawioną przez świadka anonimowego wersją wydarzeń. Prawidłowa praktyka w zakresie oceny materiału dowodowego, która została zapoczątkowana poglądem L. K. Paprzyckiego i E. Sadzik wyrażonym w zdaniu odrębnym do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 9 listopada 1999 r. doprowadziła do zmiany optyki na instytucję świadka anonimowego i uznania go za w pełni wartościowe źródło dowodowe. Kierowanie się przez organ prowadzący postępowanie zasadami prawidłowego rozumowania oraz wskazaniem wiedzy i doświadczenia życiowego, zapewnia w dążeniu do realizacji zasady prawdy materialnej, wykorzystanie przy podejmowaniu rozstrzygnięcia merytorycznego wszystkich źródeł dowodowych, również tych, których przeprowadzenie związane jest z dopuszczonymi ustawowo utrudnieniami. Ograni-

czenia takie dotyczą przecież nie tylko instytucji świadka anonimowego, lecz choćby odnoszą się do niekwestionowanej w polskim prawie karnym procesowym instytucji świadka koronnego. Zaznaczyć należy, iż zagadnienie instytucja świadka *incognito*, pomimo pojawiających się trudności związanych z praktycznym jej wykorzystaniem, jak wynika z przeprowadzonych przez autora badań, ma wśród prokuratorów i asesorów prokuratury zdecydowanie więcej zwolenników niż przeciwników³⁸.

Bibliografia

Literatura

1. Borchólski K., Instytucja świadka *incognito* a zwalczanie przestępczości pseudokibiców, E. Gruza, T. Tomaszewski, M. Goc (red.), Problemy Współczesnej Kryminalistyki, Warszawa 2012.
2. Cisek R., Myczkowski M., Techniczne warunki przesłuchania świadka *incognito*, Prokuratura i Prawo 2003, nr 7–8.
3. Gajewska-Kraczkowska H., Świadek *incognito*: między efektywnością ścigania, a prawem do obrony, Studia Iuridica tom 33, Węzłowe zagadnienia procedury karnej, Księga ku czci Profesora Andrzeja Murzynowskiego, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1997.
4. Gronowska B., Świadek anonimowy i świadek koronny – polskie rozwiązania prawne w kontekście europejskich standardów ochrony praw człowieka, (w:) Nowe prawo karne procesowe. Zagadnienia wybrane. Księga ku czci Profesora Wiesława Daszkiewicza, pod redakcją T. Nowaka, Prace Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Tom III, Poznań 1999.
5. Hofmański P., Świadek anonimowy w procesie karnym, Kantor Wydawniczy „Zakamycze”, Kraków 1998.
6. Hofmański P., Zabłocki S., Świadek anonimowy – niespełnione nadzieje w: Zasady procesu karnego wobec wyzwań współczesności księga ku czci profesora Stanisława Waltosia, Wydawnictwo Prawnicze PWN, Warszawa 2000.
7. Kołodziejczyk A., Pokrzywdzony w charakterze świadka anonimowego, Prokuratura i Prawo 2017, nr 1.
8. Kurzępa B. Instytucja świadka anonimowego w polskiej procedurze karnej na tle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka,

---

³⁸ A. Zbieranek, Zastosowanie..., *op. cit.*, s. 114.

- Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego, Seria Prawnicza 2013, Zeszyt 78.
9. Lonati S., Anonymous Witness Evidence before the European Court of Human Right: Is it still possible to speak of Fair Trial? *European Criminal Law Review* 2018, Vol. 8, 1.
  10. Łobacz P., Odmowa nadania statusu świadka anonimowego, *Prokuratura i Prawo* 2010, nr 7–8.
  11. Maciejewski M., Reguły sędziowskiej oceny wiarygodności zeznań świadków, (w:) B. W. Wojciechowski (red.), *Psychologiczne uwarunkowania i ocena wartości dowodowej zeznań świadków. Wybrane zagadnienia* Difin, Warszawa 2015.
  12. Nizioł K., Przesłanki uzasadniające zastosowanie instytucji świadka *incognito*, *Prokuratura i Prawo* 2007, nr 10.
  13. Ocieczek G., Zbieranek A., Instytucja świadka anonimowego. Wybrane zagadnienia, *Prokuratura i Prawo* 2021, nr 7–8.
  14. Paprzycki L. K., Świadek anonimowy – standard europejski a realia postępowania karnego, *Palestra* 2002, nr 46/1–2.
  15. Pracki H., Analiza praktyki stosowania instytucji świadka anonimowego (w kontekście obowiązujących uregulowań prawnych oraz stanowiska wypracowanego w orzecznictwie Sądu Najwyższego i Trybunału w Strasburgu) Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2002.
  16. Pracki H., Instytucja świadka anonimowego w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu oraz sądów polskich, *Prokuratura i Prawo* 2003, nr 2.
  17. Strykowski P., Świadek *incognito* – algorytm postępowania, *Prokuratura i Prawo* 2015, nr 12.
  18. Teluk R., Przesłuchanie świadka anonimowego w postępowaniu przygotowawczym i przed sądem, *Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury* 2013, Zeszyt 4 (10).
  19. Tylman J., Instytucja świadka *incognito*, *Acta Universitatis Lodzensis, Folia Iuridica* 65, 1997.
  20. Tylman J., Świadek anonimowy – instytucja kontrowersyjna (artykuł recenzyjny), *Zeszyt 6 (664), Państwo i Prawo* 2001.
  21. Wiliński P., Świadek *incognito* w polskim procesie karnym, *Kantor Wydawniczy „Zakamycze”*, Kraków 2003.
  22. Wiliński P., Prawo do obrony a dowód z zeznań świadka *incognito* w polskim procesie karnym, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Społeczny*, nr 4, Poznań 2003.

23. Zbieranek A., Zastosowanie instytucji świadka anonimowego w świetle badań ankietowych prokuratorów oraz asesorów prokuratury z obszaru właściwości Prokuratury Regionalnej w Katowicach, *Prokuratura i Prawo* 2022, nr 7–8.

Orzeczenia sądów polskich

1. Wyrok SA w Krakowie z dnia 14 stycznia 1999 r., sygn. II AKa 210/98, Lex nr 36633.
2. Wyrok SN z dnia 6 maja 1999 r., sygn. IV KKN 542/98, Lex nr 38436.
3. Wyrok SN z dnia 16 czerwca 1999 r., sygn. V KKN 22/99, Lex nr 37470.
4. Wyrok SN z dnia 9 listopada 1999 r., sygn. II KKN 295/98, Lex nr 38807.
5. Wyrok SA w Lublinie z dnia 21 stycznia 2000 r., sygn. II AKa 161/99, Lex nr 42882.
6. Postanowienie SN z dnia 7 marca 2001 r., sygn. IV KKN 617/00, Lex nr 47619.
7. Wyrok SA w Krakowie z dnia 21 marca 2001 r., sygn. II AKa 28/01, Lex nr 48388.
8. Wyrok SN z dnia 10 grudnia 2001 r., sygn. IV KKN 229/01, Lex nr 50496.
9. Wyrok SN z dnia 22 lutego 2002 r., sygn. V KKN 416/99, Lex nr 437424.
10. Postanowienie SN z dnia 28 marca 2002, III KKN 328/99, Lex nr 53349.
11. Wyrok SN z dnia 23 września 2004 r., sygn. II KK 132/04, Lex nr 126695.
12. Wyrok SA w Białymstoku z dnia 26 września 2014 r., sygn. II AKa 139/14, Lex nr 1532568.
13. Postanowienie SN z dnia 9 lipca 2015 r., sygn. III KK 39/15, Lex nr 1813407.
14. Postanowienie SN z dnia 22 września 2016 r., sygn. III KK 144/16, Lex nr 2135369.
15. Wyrok SN z dnia 11 sierpnia 2021 r., sygn. II KK 24/20, Lex nr 3398292.

Orzeczenia Europejskiego Trybunału Praw Człowieka

1. Wyrok ETPCZ z dnia 24 listopada 1986 r. w sprawie Unterpertinger przeciwko Austrii (skarga nr 9120/80), Legalis nr 135616.

2. Wyrok ETPCZ z dnia 20 listopada 1989 r. w sprawie Kostovski przeciwko Holandii (skarga nr 11454/85), Legalis nr 135647.
3. Wyrok ETPCZ z dnia 27 września 1999 r. w sprawie Windisch przeciwko Austrii (skarga nr 12489/86), Legalis nr 135466.
4. Wyrok ETPCZ z dnia 20 września 1993 r. w sprawie Saidi przeciwko Francji (skarga nr 14647/89), Legalis nr 135581.
5. Wyrok ETPCZ z dnia 26 marca 1996 r. w sprawie Doorson przeciwko Holandii (skarga nr 20524/92), Legalis nr 1441892.
6. Wyrok ETPCZ z dnia 23 kwietnia 1997 r. w sprawie Van Mechelen i inni przeciwko Holandii (skarga nr 21363/93), Legalis nr 1441818.
7. Wyrok ETPCZ z dnia 22 listopada 2005 r. w sprawie Tall przeciwko Estonii (skarga nr 13249/02), Legalis nr 125032.
8. Wyrok ETPCZ z dnia 13 stycznia 2009 r. w sprawie Taxquet przeciwko Belgii (skarga nr 926/05), Legalis nr 129412.
9. Decyzja ETPCZ z dnia 10 kwietnia 2012 r. w sprawie Ellis, Simms, Martin przeciwko Wielkiej Brytanii, (skarga nr 46099/06), Legalis nr 463700.
10. Wyrok ETPCZ z dnia 23 czerwca 2015 r. w sprawie Balta i Demir przeciwko Turcji, (skarga nr 48628/12), Legalis nr 1281544.
11. Decyzja ETPCZ z dnia 22 marca 2022 r. w sprawie Krupowicz i Rynkiewicz przeciwko Polsce, (skarga nr 13248/13), Lex nr 3337624.

Glosy

1. Hofmański P., Glosa do wyroku SN z dnia 9 listopada 1999 r., sygn. II KKN 295/98, Palestra 2000, nr 2–3.
2. Stefański R. A., Glosa do postanowienia SN z dnia 9 lipca 2015 r., sygn. III KK 39/15, OSP 2016, nr 3.
3. Wiliński P., Gglosa do wyroku SN z dnia 9 listopada 1999 r., sygn. II KKN 295/98, Palestra 2001 nr 7–8.

Akty prawne

1. Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z dnia 4 listopada 1950 r. (Dz. U. z 1993 r., Nr 61, poz. 284).
2. Kodeks postępowania karnego z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz. U. z 2022 r., poz. 1375).
3. Ustawa o zmianie kodeksu postępowania karnego z dnia 6 lipca 1995 r. (Dz. U. z 1995 r., Nr 89, poz. 444).
4. Uzasadnienie do poselskiego projektu ustawy o zmianie Kodeksu Postępowania Karnego (druk nr 425 z dnia 16 maja 1994 r.).

Inne

1. Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights, Rights to a fair trial, updated on 31 August 2022, Council of Europe/European Court of Human Rights, 2022, https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_ENG.pdf.
2. Warecka K., Omówienie wyroku ETPCZ, Strasburg: świadek anonimowy nie bez ograniczeń. Balta i Demir przeciwko Turcji – wyrok ETPCZ z dnia 23 czerwca 2015 r., skarga nr 48628/12, Lex el. 2015.

Formation of the line of jurisprudence of Polish courts in criminal cases involving an anonymous witness, and the principle of free evidentiary evaluation

Abstract

The subject of the article is the analysis through the prism of time of the role and importance of the institution of an incognito witness. The author presents the formation of the perception of this institution against the background of the jurisprudence of Polish courts, taking into account the judgments of the European Court of Human Rights. He emphasizes the fundamental importance of the principle of free evaluation of evidence expressed by the disposition of Article 7 of the Code of Criminal Procedure, which has not always been properly implemented in the course of proceedings involving an anonymous witness.

Key words

Anonymous witness, incognito witness, right to a fair criminal trial, principle of free assessment of evidence.